

Анастасія Радчук
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОМІНАЦІЙ ЗАПАХІВ РІЗНИХ РОДІВ СИРУ У ТВОРІ ЕМІЛЯ ЗОЛЯ «ЧЕРЕВО ПАРИЖА»

У статті аналізуються лексико-семантичні особливості відтворення номінацій запахів різних родів сиру у романі Еміля Золя «Черевко Парижа» і його перекладах українською та англійською. З'ясовано, що існує певний зв'язок між запахом та його сприйняттям у свідомості певного етносу.

Ключові слова: номінація запахів, запахові відчуття, лексема.

The article analyses lexical and semantic features of the sensory experience of cheese in Emile Zola's novel "The Belly of Paris" and its Ukrainian and English translations. It was found out that there is a connection between a smell and its perception in the consciousness of a certain ethnic group.

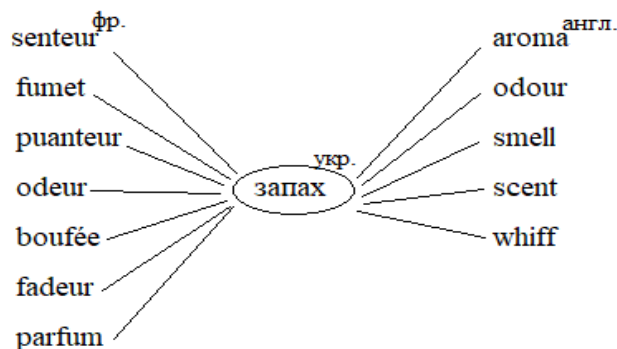
Key words: smell nomination, smell feeling, lexeme.

Слово – це не відбиток предмета, це його образ, створений цим предметом у людській душі. Слово відображує індивідуальність людини, її своєрідну позицію в баченні світу.
(Вільгельм фон Гумбольдт)

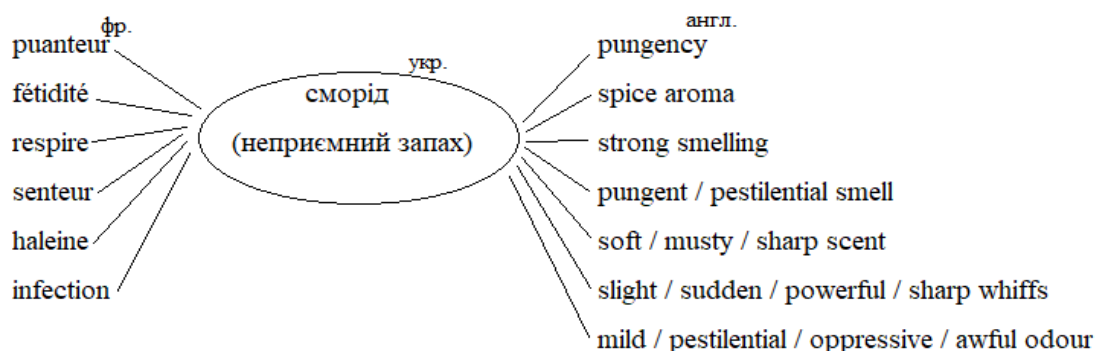
Усе, що людина знає про цей світ, є продуктом її відчуттів, які ще з античних часів намагались зафіксувати й передати у вербальну площину, визнаючи пріоритет слова-логосу. Так як запах найбільше виражається у таких прикладних напрямках як кулінарія та парфумерія, дослідження номінацій запахів різних родів сиру є актуальним, адже дає змогу простежити особливості вираження ароматів не лише у французькій, на чий ниві можна зібрати найбільше зразків, але й в англійській та українській мовах.

Залежно від світобачення письменника, від того, про що він пише та яку форму обирає, змінюється і арсенал мовно-виражальних засобів. У проаналізованому матеріалі засвідчено

найбільше випадків номінації ароматів за допомогою стилістично нейтральної лексеми *запах*, яка французькою мовою у відповідному контексті передається як: *senteur, fumet, puanteur, odeur, boufée, fadeur, parfum*; англ. – *aroma, odour, smell, scent, whiff*.

При перекладі неприємних запахів використовується лексема *сморід*, яка у французькому тексті передається як: *infection, puanteur, fetidité, respire, senteur, haleine*, а в англійському – *pungency*, або через структурну сполуку іменника з прикметником, наприклад: *spice aroma* тощо (див. рисунок).

Невелика кількість в українському вокабулярі відповідників для номінації ароматів компенсується великою кількістю найрізноманітніших дієслів для передання процесу поширення запаху. Наприклад, французьке дієслово *puer* перекладається як *поширювати, пахнути, отруювати* – англ. *to reek, to exhale*; *jeter* – *пускати, вриватися*, однак, у цьому разі номінація запаху в англійському перекладі була подана через контекстуальний опис (див. рисунок). Варто зазначити, що французькі й англійські дієслова: фр. *jeter, mettre, ajouter*, англ.: *add, set, recall* в тлумачних словниках не пояснюються як

такі, що стосуються процесу поширення запаху.

Лексема *дух* досить часто функціонує в українському прозовому мовленні, але у французькій традиції називання запахів вона відсутня: *par-dessus tous les autres, les olivets, enveloppés de feuilles de noyer* – над усіма іншими панував дух оліве,

загорнутого в горіхове листя, себто прислівникова конструкція *par-dessus tous les autres* перекладається дієслівно-іменниковим словосполученням. В англійському перекладі твору лексема *дух* перекладається як *a deep breath*. Ще один приклад перекладу з цією лексемою, який є дослівним в англійському перекладі, але не є таким в українському, однак також передає всю семантику: фр. *à ce moment, c'était surtout le marolles qui dominait* – в цю хвилину переважав дух мароля – англ. *that of the Marolles seemed to predominate*.

Щоб передати активну дію запаху на органи чуттів, в українській мові, на відміну від французької й англійської, виділяються такі словосполучення, в яких семантичним центром виступають дієслова, що поєднуються не з назвою особи, що сприймає запах, чи з назвою предмету, що його поширює, а з назвами органів чуттів: фр. *et, comme elles soufflaient un peu, ce fut le camembert qu'elles sentirent surtout* – вони трошки задихалися і їм особливо гостро вдарив у ніс камамбер – англ. *and then, as they drew*

breath, they inhaled the odour of the Camembert.

Спостерігається тенденція використання метафор для номінації запахів, наприклад: фр. *un flot de vie avait troué un livarot, accouchant par cette entaille d'un peuple de vers – помік життя розірвав один із цих сирів, і той розродився через тріщину масою черв'яків* – англ. *a Livarot was swarming with life.*

Номінація запаху також може бути пов'язана з чуттями смаку, які найчастіше в мові виражаються прикметниками, що стоять біля іменників та позначають предмет, явище чи будь-яку реалію. Наприклад: фр. *les mont-d'or puant une odeur douceâtre* – кондори пахли чимось солодким – англ. *the Mont-d'Ors exhaling a comparatively mild odour.*

Те, що оточує людину, має свій запах, і в художньому творі в багатьох випадках визначається за наявністю асоціацій із конкретним, реальним запахом, проте часто запах прив'язаний до певної життєвої ситуації і подається опосередковано. Наприклад: фр. *les troyes d'âpreté déjà plus forte, ajoutant une fétidité de cave humide* – труза, це їдкіші від кондорів, додавали до цього запаху сморід сирого льоху – англ. *the Troyes of a far more pungent smell, recalling the dampness of a cellar*; фр. *les camemberts, d'un fumet de gibier trop faisandé* – камамбери мали гострий запах смердючої дичини – англ. *the Camemberts, suggestive of high game.*

Кожна властивість будь-якої реалії, що відображається в свідомості, знаходить вираження в мові. Запах, як певна конкретна властивість, знаходить вираження в мові, при цьому асоціюючись з іншим чуттям. Наприклад, номінація запаху як поняття чи реалії часто відноситься з чуттям смаку: фр. *une odeur aromatique*, що в контексті перекладається як *гострий запах* чи англ. *a spice aroma*;

фр. *des râles de limbourg aigres et amers* – кислі та гіркі зітхання лімбурзького сиру – англ. *the emanations of the Limbourgs were pungent and bitter* (лексема *зітхання* інтерпретується у контексті як запах).

У романі присутні не лише номінації запахів через їхню асоціацію з конкретними іншими запахами, також містяться номінації процесів поширення ароматів, для яких характерними є порівняння, пов'язані найчастіше з музичним мистецтвом. Наприклад: фр. *c'était une cacophonie de souffles infects, depuis les lourdeurs molles des pâtes cuites, du gruyère et du hollandaise, jusqu'aux pointes alcalines de l'olivier* – то була какофонія смердючих випарів, починаючи від вареного місива, швейцарського чи голландського сирів, і кінчаючи лужною гостротою оливи – англ. *it was a cacophony of smells, ranging from the heavily oppressive odour of the Dutch cheeses and the Gruyeres to the alkaline pungency of the Oliviers.*

Процес поширення запаху часто співвідноситься з чуттям слуху, наприклад: фр. *cependant, au milieu de cette phrase vigoureuse, le parmesan jetait par moments un filet mince de flûte champêtre* – у цей могутній акорд тонким струмком, мов звук сопілки пастуха, вривався часом запах пармезана – англ. *every now and then, however, a slight whiff, a flutelike note, came from the Parmesan*; фр. *et cette symphonie se tint un moment sur une note aiguë du géromé anisé, prolongée en point d'orgue* – і ця симфонія протрималася хвилину на пронизливій ноті жероме з анісом, протяжній, як у органа – англ. *and afterwards the Gerome, flavoured with aniseed, kept up the symphony with a high prolonged note, like that of a vocalist during a pause in the accompaniment.*

Проаналізований фактичний матеріал свідчить, що французи частіше номінують поняття запаху,

українці надають перевагу номінувати процес поширення запаху, а англійці – зображально описують. Себто спостерігається тенденція у французькій традиції до вживання іменних конструкцій для вираження запаху, а в українській – дієслівних; натомість в англійській – прикменикових. Із загального процесу номінації запахів виділяються дві

категорії: номінація запаху як поняття чи реалії і номінація запаху як процесу.

Вербалізація чуття нюху – це ще один із засобів краще зрозуміти зовнішній світ та себе у ньому, бо крім органів чуття в людини немає іншого способу пізнання. Саме тому вивчення нюхової системи сприйняття і одоративної складової світу є цікавою темою для подальших досліджень.

Список літератури

1. Золя Е. Черво Парижа : роман : пер. з франц. / Еміль Золя ; [пер. за ред. Т. Черторижської]. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1960. – 302 с. – (Бібліотека світової класики).
2. Le nouveau petit Robert : dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 2000. – 2841 p.
3. Oxford Wordpower Dictionary CD-ROM. – New York : Oxford University Press, 2006.
4. Zola E. Le ventre de Paris / Emile Zola. – Paris : Dodo Press, 2008. – 296 p.
5. Zola E. The Belly of Paris (or The Fat and the Thin) / Emile Zola ; [translated by E. A. Vizetelly]. – Los Angeles : Green Integer, 2006. – 341 p.